

SAHABE VE TABİİN DÖNEMİNDE
MÜTEŞÂBİH SIFATLARIN
YORUMU MESELESİ

Turan ERKİT

**Sahabe Ve Tabiin Döneminde
Müteşâbih Sıfatların Yorumu Meselesi**
Turan ERKİT

Kapak Tasarımı
Dr. Enes BAŞAK

Mizanpaj
Fatih KIRMIZIGÖZ

Editör
Esmâ Nur Ayşe ÇELİK BAŞAK

1. Basım, Mayıs 2024

ISBN
'978-605-70892-4-3'

Yayınevi
Ak Oruçođlu Yayınları
Kitap Basım, Yayın ve Tanıtım Hizmetleri
Büyük Sanayi Cad., Elif Sok., No 7/197,
İskitler, Altındağ/ANKARA
+905326220774
www.akorucoglu.com

ÖZGEÇMİŞ

1978 Ordu doğumlu. İlköğretim ve Liseyi Ordu'da tamamladı. Yükseköğrenimini ise OMÜ İlahiyat Fakültesi'nde bitirdi. Akabinde ÇÜ İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri alanında Yüksek Lisans yaptı. Ayrıca İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi mezunudur. 2000 yılında Öğretmen olarak başladığı meslek hayatına Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğünde Şube Müdürü olarak devam etmektedir.

ÖZET

Kimi ayet ve hadislerde Allah’a birtakım içkin nitelikler ve fiiller atfedilir ve bu nitelikler ve fiiller zahirî anlam düzeyinde ilâhî aşkınlıkla bağdaşmaz nitelikte gözüktür. İslam literatüründe haberî ya da müteşâbih sıfatlar başlığı altında incelenen bu konu geçmişten günümüze birçok tartışmaya ve farklı yoruma konu olmuştur. Bu geleneğin bir devamı olarak biz de söz konusu sıfatların erken dönemlerde ne şekilde anlaşıldığını ortaya koymak üzere çalışmamızın konusunu “Sahabe ve Tâbiin Döneminde Müteşâbih Sıfatların Yorumu” şeklinde belirledik. Bu çerçevede çalışmamızın kapsamını, vech, yed, yemin, nefis, ityân, meci’, istivâ, ayn, cenb, fevk, gazab, sûret, kurb, istihzâ, mekr, keyd, kadem, keff, dahk, sâk, kabza, arş, kürsî gibi haberî sıfatlardan söz eden nassların (ayetler ve hadisler) sahabe ve tâbiin tarafından nasıl anlaşıldığını deskriptif bir dil ve üslupla ortaya koymayı planladık

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızda ilkin genel manada müteşâbih kavramı ile Allah’ın sıfatları hakkında bilgi verdik. Bunun ardından haberî ya da müteşâbih sıfatlar kavramını irdeledik ve bu çerçevede müteşâbih sıfatların te’vil meselesi üzerinde durduk. Çalışmanın sonraki aşamasında ise ilgili ayet ve hadislerde Allah’a atfedilen müteşâbih/haberî sıfatları kelime ve kavram olarak tasnif edip başlıklandırdık. Ardından klasik tefsir kaynaklarındaki rivayet malzemesinden sahabe ve tabiin ulemasının bu sıfatlarla ilgili yorumlarını tespit etmeye çalıştık. Bu aşamada öncelikle erken dönem tefsir kaynaklarına müracaat ettik. Bu araştırma sonucunda anladık ki, sahabe ve tabiin ulemasının görüşleri mahiyet ve muhteva olarak klasik selefi anlayıştan ziyade müteahhir dönem kelâm ulemasının te’vilci yaklaşımını anımsatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müteşâbih, haberî sıfat, sahabe, tabiin, te’vil.

ÖNSÖZ

Allah insanlığı hidayete sevk etmek amacıyla kutsal kitaplar göndermiş, bunları en iyi şekilde okuyup anlamayı emretmiştir. Bu kutsal kitaplardan sonuncusu Kur"an"dır. Kur"an, birçok ilim ve hikmeti kendi bünyesinde topladığı için, Müslümanlar onun ortaya koyduğu prensipleri kendilerine rehber edinmişler ve hikmet dolu ifadelerini inceleme konusunda fevkalade çaba sarf etmişlerdir. Hz. Peygamber"den başlayan bu gayretler sahabeden tabiine, onlardan da kesintisiz olarak günümüze kadar intikal etmiştir.

Çalışmamızın temel konusu müteşâbih (haberî) sıfatlardır. Nasslarda (Kur"an ve hadisler) Allah"tan bahsedilirken bazen insanlara ait birtakım uzuv, fiil ve haller zat-ı ilâhiyeye izafe edilmektedir. Ayet ve hadislerde Allah"a atfen zikredilen ayn (göz), yed (el), vech (yüz), ityân, meci" (gelmek), gazab (kızmak), arşa istivâ etmek gibi uzuvlar ve fiiller İslam literatüründe müteşâbih ya da haberî sıfatlar diye anılır. İslam"ın erken dönemlerinden itibaren çok farklı görüş ve yorumlara konu olan bu sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği meselesi gerçekten önemlidir. Zira Kur"an bir taraftan Allah"ın aşkınlığını vurgularken, diğer taraftan beşerî fizyonomi ve duyularla kesişen anlatım biçimini kullanmakta ve bu çift boyutlu dil bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu çalışmada müteşâbih ya da haberî sıfatlarla ilgili ayetlerin sahabe ve tabiin âlimlerince nasıl anlaşıldığı meselesini ele aldık ve bu meseleyle ilgili bilgi malzemesinin söz konusu problemin çözümüne katkı sunacağını düşündük. Zira sahabe Kur"an"ın nüzulüne tanıklık eden ilk Müslüman nesildir. Tabiin ise Kur"an ve tefsir bilgisini önemli ölçüde sahabeden tedarik etmiştir. Bu yüzden, ilk iki nesle ait yorumlar tefsirde son derece önemli kaynaklardır. Bu iki kaynağın en önemli özelliklerinden biri ve belki de birincisi, itikadi mezheplerin doğuşunu incelemelerinden dolayı, herhangi bir itikadî-kelâmî mezheple

organik bağlarının bulunmamasıdır. Kuşkusuz, sahabe ve tabiine ait yorumları özgün ve otantik kılan da büyük ölçüde bu keyfiyettir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır: Girişi ihtiva eden ilk bölümde çalışmanın konusu, kapsamı ve öneminin yanında yöntem ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde müteşâbih-haberî sıfatlar konusu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde müteşâbih sıfatların yorumu ve te'vil konusuyla ilgili görüşlere yer verilmiş, dördüncü ve son bölümde ise müteşâbih-haberî sıfatların sahabe ve tabiin âlimlerince nasıl yorumlandığı konusu irdelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanışında yönlendirici tavsiyeleriyle yardımını esirgemeyen, metni gerek şekil gerek içerik açısından büyük bir titizlikle tetkik eden hocam Doç. Dr. Mustafa Öztürk'e teşekkür ederim.

Eserimizde yer alan tüm kaynaklara ve dipnotlara aşağıdaki karekod ile ulaşabilirsiniz.

Turan ERKİT

Kocaeli, 2024

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar Listesi	10
---------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	11
--------------	-----------

<i>1.1. Konunun Amaç, Kapsam ve Önemi</i>	<i>11</i>
---	-----------

<i>1.2. Yöntem ve Kaynaklar</i>	<i>15</i>
---------------------------------	-----------

İKİNCİ BÖLÜM

MÜTEŞÂBİH (HABERÎ) SIFATLAR	17
------------------------------------	-----------

<i>2.1. Müteşâbih Kavramı</i>	<i>17</i>
-------------------------------	-----------

<i>2.2. İlâhi İsim ve Sıfatlar</i>	<i>27</i>
------------------------------------	-----------

<i>2.3. Sıfatların Çeşitleri</i>	<i>34</i>
----------------------------------	-----------

<i>2.3.1. Selbî Sıfatlar</i>	<i>35</i>
------------------------------	-----------

<i>2.3.2. Sübûtî Sıfatlar</i>	<i>38</i>
-------------------------------	-----------

<i>2.3.3. Fiilî Sıfatlar</i>	<i>44</i>
------------------------------	-----------

<i>2.3.4. Haberî (Müteşâbih) Sıfatlar</i>	<i>45</i>
---	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜTEŞABİH (HABERÎ) SIFATLAR ve İLGİLİ SIFATLARIN YORUMU MESELESİ	47
---	-----------

<i>3.1. Müteşâbih (Haberî) Sıfatlar Konusunda Selefi Yaklaşım</i>	<i>50</i>
---	-----------

<i>3.2. Müteşâbih (Haberî) Sıfatlar Konusunda Te"vilci Yaklaşım</i>	<i>55</i>
---	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HABERÎ SIFATLARA İLİŞKİN SAHABE ve TABİİN YORUMLARI 63

- 4.1. Fiil (Yüklem) Niteliğinde Sıfatlar* 63
- 4.1.1. İstivâ ve Allah'ın Arşa İstivâsı 63
- 4.1.2. İtyân ve Mecî" (Gelmek, Geliş) 67
- 4.1.3. Kurb (Yakın Olmak) ve Likâ (Kavuşmak) 69
- 4.1.4. Maiyyet (Birliktelik/Birlikte Olmak) 72
- 4.1.5. İstihyâ (Utanmak, Çekinmek) 73
- 4.1.6. Gazab ve Allah'ın Gazabı 74
- 4.1.7. Rahmet, Rıza ve Hubb 76
- 4.1.8. İstihzâ ve Mekr (Alay Etmek, Eğlenmek) 77
- 4.2. Uzuv Niteliğinde Sıfatlar* 79
- 4.2.1. Ayn (Göz) ve Allah'ın Aynı (Allah'ın Gözü) 79
- 4.2.2. Vech (Yüz) ve Allah'ın Vechi (Allah'ın Yüzü) 81
- 4.2.3. Yed (El) ve Allah'ın Yedi (Allah'ın Eli) 83
- 4.2.4. Kabza (Avuç) ve Allah'ın Kabzası (Allah'ın Avucu) 84
- 4.2.5. Yemin (Sağ El) ve Allah'ın Yemini (Allah'ın Sağ Eli) 85
- 4.2.6. Sâk (Baldır) ve Allah'ın Sâkı (Allah'ın Baldırı) 86
- 4.2.7. Kadem (Ricl) (Ayak) ve Allah'ın Kademi (Allah'ın Ayağı) 88
- 4.3. Yön ve Şekil Bildirir Nitelikte Sıfatlar* 89
- 4.3.1. Cenb (Cihet) ve Allah'ın Cenbi (Allah'ın Ciheti) 89

4.3.2. Fevk (Üstte Oluş) ve Allah'ın Fevki (Allah'ın Üstte Oluşu)	90
4.3.3. Süret ve Allah'ın Süreti	91
4.4. Diğer Bazı Haberî Sıfatlar	93
4.4.1. Nur ve Allah'ın Nuru	93
4.4.2. Nefs ve Allah'ın Nefsi	94
4.5. Haberî Sıfatlarla İlintili İki Müteşâbih Kavram: Arş ve Kürsî	95
4.5.1. Arş ve Allah'ın Arşı	95
4.5.2. Kürsî ve Allah'ın Kürsîsi	98
SONUÇ	102

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
AEÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.mlf.	: Aynı müellif
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin, İbn.
Bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren, tercüme eden
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
EÜSBED	: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
tah.	: Tahkik eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trs.	: Baskı tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
v.dğr.	: Ve diğerleri
y.y.	: Baskı yeri yok

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konunun Amaç, Kapsam ve Önemi

İslam'ın erken dönemlerinden itibaren Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatlarıyla ilgili meseleler etraflı biçimde ele alınmış ve tartışılmıştır. Bu çerçevede daha ziyade Allah'ın isim ve sıfatları tartışmaya konu olmuştur. Kelâm ve tefsir uleması kendilerinin ve/veya mezheplerinin Allah tasavvuruna paralel olarak esma ve sıfat konusunda çok farklı görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Kur'an'da çerçevesi belirlenen sahih inanca göre Allah bütün kemâl sıfatlarıyla muttasıf olan, ulûhiyet ve rubûbiyetinde hiçbir ortağı bulunmayan bir aşkın varlıktır. Bununla birlikte kimi ayet ve hadislerde Allah'a birtakım içkin sıfatlar, fiiller ve unsurlar atfedilir ve bu sıfatlar/unsurlar zâhirî anlam düzeyinde ilâhî aşkınlıkla bağdaşmaz nitelikte gözüktür. İslam literatüründe haberî ya da müteşâbih sıfatlar başlığı altında incelenen bu konu hakkında geçmişten günümüze çok sayıda eser telif edilmiştir. Bu geleneğin bir devamı olarak biz de söz konusu sıfatların erken dönemlerde ne şekilde anlaşıldığını ortaya koymak üzere çalışmamızın konusunu "Sahabe ve Tâbiin Döneminde Müteşâbih Sıfatların Yorumu Meselesi" şeklinde belirledik. Bu çerçevede çalışmamızın kapsamını arş, vech, yed, yemin, nefis, ityân, meci", istivâ, ayn, cenb, fevk, gazab, sûret, kurb, istihzâ, mekr, nüzul, kadem, keff, dahk, sâk, kabza, kürsî gibi haberî sıfatlardan söz eden nassların (ayetler ve hadisler) Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiin tarafından nasıl anlaşıldığını deskriptif bir dil ve üslupla ortaya koymayı planladık.

Müteşâbih/haberî sıfatları bu sınırlar dâhilinde incelemek istememizdeki temel amaç, ilgili ayet ve hadislerin İslam'ın en erken dönemlerinde nasıl anlaşıldığını ortaya koymaktır. Bu anlayışın ortaya konulması son derece önemlidir; zira söz konusu sıfatlarla ilgili

ayetlerin tarihsel süreçte birbirinden çok farklı ve hatta birbirine zıt şekilde yorumlandığı bilinmekte ve bu durum kelimenin tam anlamıyla bir yorum kaosu gibi gözükmektedir. Nitekim mezhepler tarihiyle ilgili klasik kaynaklardan öğrendiğimize göre tarihsel süreçte kimi fırkalar, haberî sıfatlarla ilgili ayetleri referans göstererek Allah'ın insana benzediğini ileri sürmüşlerdir. Kelâm tarihinde Mücessime ve Müşebbihe diye anılan bu fırkalara mukabil diğer bazı fırkalar ise Allah'ı her türlü sıfattan tecrit ve tenzih etmişler ve bu görüşlerinden dolayı "Muattıla" diye anılmışlardır. Selefî çizgiyi temsil eden âlimler ise nasslarda bildirilen müteşâbih sıfatları kabul etmişler; ancak bu sıfatlar konusunda te"vilde kaçınılması gerektiği ilkesini benimsemişlerdir. Buna karşılık kelâmcıların büyük çoğunluğu müteşâbih sıfatlarla ilgili ayetlerin Zât-ı İlâhiyye"ye yaraşır biçimde yorumlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bütün bu farklı görüş ve anlayışlar üzerine kitap ve makale düzeyinde çok sayıda çalışma yapılmış; ancak Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinin söz konusu sıfatlarla ilgili ayetleri ne şekilde anlayıp yorumladıkları konusu bilebildiğimiz kadarıyla müstakil bir çalışmada ele alınmamıştır. Hâlbuki genelde tüm Kur"an"ın özelde müteşâbih sıfatlarla ilgili ayetlerin tefsir ve te"vilinde başvurulması gereken ilk ve en önemli kaynak Hz. Peygamber ve sahabe olmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber, daha önce de belirttiğimiz gibi Kur"an"ın hem mübelliği hem en yetkin müfessiridir. Sahabe ise Hz. Peygamber"in rahle-i tedisinde yetişen bir nesil olması hasebiyle tefsirde ikinci temel kaynak ve otoritedir.

Tabiin nesline gelince, bu nesil bir yandan sahabenin talebesi olması bir yandan da Hz. Peygamber ve sahabeye ait tefsir mirasını sonraki kuşaklara aktarması hasebiyle son derece önemli bir konuma sahiptir. Hz. Peygamber, sahabe ve tabiin, itikâdî mezheplerin ortaya çıkışını önceledikleri için, çalışmamıza konu olan nassların otantik anlamlarını tayinde kuşkusuz en sahih ve en muteber kaynaklardır. Bu üç kaynaktaki yorumlar ortaya konulduğunda müteşâbih sıfatlar konusunda hangi mezhebin daha isabetli bir görüş ve düşünceye sahip olduğu meselesi de açıklığa kavuşmuş olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmamızın müteşâbih sıfatlar konusunda farklı itikâdî

mezheplerin savunduğu fikirler arasında sağlıklı bir tercih ve değerlendirme yapma imkânı sunacağı kuşkusuzdur.

Bilindiği gibi Allah Kur“an“da kendisine değişik isim ve sıfatlar atfeder. Allah“ın kendi zatına nisbet edilen bu isim ve sıfatlar, şüphe yok ki O“nu nitelendiren ve böylece bir ölçüde insan idrakine yaklaştıran kavramlardır. Nasslarda geçen bu kavramları Sünni kelâm âlimleri tereddütsüz kabul etmişler, fakat nasslarda sabit olmayan kavramları Allah“a izâfe etmekte tereddüt etmişlerdir. Bununla birlikte ulûhiyete ters düşmeyen bir kavramla O“nu nitelendirmenin mümkün olabileceği sonucuna varmışlardır.

Kur“an“ın beyanına göre insanın var oluşundaki temel gaye yaratıcısını tanımaktır. Acaba yaratıcı, beşerî bilginin bir objesi olarak bilinebilir mi? Allah hakkında şöyle veya böyle hüküm verebilir miyiz? İnsan Allah“ı sadece varlığının delillerinden ibaret olan kevnî (dış âlemdeki varlıklar) ya da kelâmî (Kur“an ve vahye dayalı diğer kitaplar) ayetleri vasıtasıyla tanıyabilir. Bu işaretlerden hareketle elde edilen bilgi ise istidlâlî bir çıkarımdan ibarettir. Kâinat ve içindekiler, O“nun kudret ve rahmetinin delilleridir. Kur“an“da, Allah“a çok yaklaştığı hatta O“nunla konuşma şerefine nail olduğu bildirilen Hz. Musa dahi O“nu doğrudan temaşaya güç yetirememiştir. Bu noktada beşerî bilgi ve idrak son derece sınırlıdır. Bu keyfiyetten ötürüdür ki Allah ancak isim ve sıfatlarıyla tanınabilir. Sıfatlar Allah“ın zâtına nispet edilen kavramlardır. Nasslarda yer alan bu kavramlar kelime türü açısından isim, fiil, mastar ve zarf şeklinde olduğu gibi Arapçadaki sıfat kalıplarından biriyle de kullanılabilir. Kur“an“da sıfat kelimesi geçmemektedir. Ancak Allah“ın birliğine aykırı inançları tenzih etme bağlamında Allah“ı çeşitli sıfatlarla niteleme anlamında “vasf” kelimesi muzari kalıbında kullanılmıştır. Bunun yanında Kur“an“da isim olarak birçok kelime Allah“a nispet edilmiştir. İnsan yaratıcısını tanıyıp bilmek için devamlı arayış içinde olmuştur. İnsandaki bu arayış ve merak, yaratıcı hakkında birçok fikrin doğmasına zemin hazırlamıştır. Yaratıcısının zatını tanıma imkânı olmayan insan, O“nu ancak isim ve sıfatlarıyla bilme imkânı bulacaktır. Bu açıdan bakıldığında ilâhî sıfatlar insanoğlunun

yaratıcısını tanımasında büyük önem arz etmektedir. Sıfatlar konusu çok kapsamlıdır. Bundan dolayı araştırmamız sıfatların bir bölümünü teşkil eden “müteşâbih sıfatlar”la sınırlı olacaktır.

İslam düşünce tarihinde sıfatlarla ilgili olarak farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri üç ana grupta kategorize etmek mümkündür:

Birinci görüş, Müşebbihe, Mücessime ve Haşeviyye fırkalarınca temsil edilen görüş antropomorfik (teşbih ve tecsim) görüş. Bu fırkalar, müteşâbih sıfatlara dayanarak Allah’ın bir cisim olduğunu ve mahlûkata benzediğini (antropomorfizm) savunmuşlardır.

İkinci görüş, Allah’ın tek ve benzersiz olduğu inancını zedelememek için Allah’ın zâtına herhangi bir kavram nisbet etmemek ve zâtını sadece olumsuz kavramlardan tenzih etmek gibi düşünceleri savunan Mu’tezile ekolü ve İslam filozoflarına aittir.

Üçüncü görüş ise Allah’ın fiilen var olduğunu, insan ve kâinatla münasebet halinde bulunduğunu kavrayabilmek için O’nu insan anlayışının alanına giren bazı sıfatlarla nitelendirmenin gerekliliğine inanan, bununla birlikte ulûhiyetle bağdaşmayan bazı kavramları onun zâtından tenzih etmenin zorunlu olduğunu savunan ve “orta yol” olarak tabir edilen Ehl-i Sünnet ekolünün görüşüdür.

Hız. Peygamber’in ashâbı Kur’an ve hadis kaynaklı zât ve sıfatlarla ilgili hususlara tereddütsüz bir imanla inandılar, zât ve sıfatla ilgili meselelerde kayda değer bir görüş ayrılığına düşmediler. Ashab döneminde kelâmî nitelikli bir problem olarak vücut bulmadığı bilinen sıfatlar meselesi ilerleyen zamanlarda son derece spekülâtif nitelikli tartışmalara mevzu teşkil etmiştir.

İnsanın yaratıcısını tanıma açısından bu konu ciddi önem arz etmektedir. Hal böyle iken İslam’ın her döneminde bu konuyla ilgili olarak kimi zaman birbirine zıt onca görüş üretilmiştir. Peki, mevcut görüşlerden hangisi nassın kendi içermelerine uygundur? Bize öyle geliyor ki bu sorunun belki de en doğru cevabı, İslam’ın başlangıç dönemlerine tanıklık eden sahabe ve tabiin ulemasının görüşleri ilgili

nassların sahih biçimde anlaşılmasında en sağlam referans kaynaklarıdır şeklinde formüle edilebilir. Kur“an“ın Allah“a atfen kimi zaman insanbiçimci bir dili kullanmasındaki asıl amacın ne olduğunu anlayıp kavrama açısından Hz. Peygamber ve onunla aynı duygu ve ortamı paylaşmış olan sahabe nesli ve bu ilk müslüman neslin takipçisi olan tabiin ulemasının müteşâbih sıfatlar konusundaki görüşlerine muttali olmak son derece önemlidir.

1.2. Yöntem ve Kaynaklar

Allah“ın isim ve sıfatlarıyla ilgili ayetlerin en sahih yorumu kuşkusuz Hz. Peygamber“e aittir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber Kur“an“ın mübeyyin ve mübelliği, dolayısıyla en yetkin müfessiridir. Sahabe ise Hz. Peygamber“in öğrencileri konumunda olması hasebiyle tefsirde en yetkin ikinci kaynaktır. Üçüncü sırada ise Kur“an bilgisini büyük ölçüde sahabe neslinden alan tabiin uleması yer alır. Bu yüzden denilebilir ki genelde bütün Kur“an“ın özelde müteşâbih sıfatlarla ilgili ayetlerin tefsirinde temel referans kaynakları Hz. Peygamber, sahabe ve tabiidir. Ne var ki ilk dönemlerden günümüze ulaşan kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık büyük ölçüde ilgili nassların yorumlarına dair klasik kaynaklardaki rivayet malzemesinin az oluşuyla ilgilidir. Daha açıkçası, haberî sıfatlarla ilgili ayetlerin anlam ve yorumu hususunda Hz. Peygamber ve sahabeyle ait tefsir rivayeti sayıca azdır. Buna karşın tabiin nesline ait yorumlar hem nicel hem nitel olarak ihtiyacı karşılayacak orandadır.

Çalışmamızda ilkin genel manada müteşâbih kavramı ile Allah“ın sıfatları hakkında bilgi verdik. Bunun ardından haberî ya da müteşâbih sıfatlar kavramını irdeledik ve bu çerçevede müteşâbih sıfatların te“vili meselesi üzerinde durduk. Çalışmanın sonraki aşamasında ise ilgili ayet ve hadislerde Allah“a atfedilen haberî sıfatları kelime ve kavram olarak tasnif edip başlıklandırdık. Ardından klasik tefsir kaynaklarındaki rivayet malzemesinden sahabe ve tabiin ulemasının bu sıfatlarla ilgili yorumlarını tespit etmeye çalıştık. Bu aşamada öncelikle erken dönem tefsir kaynaklarına müracaat ettik. Bunlar arasında Mücâhid b. Cebr“e (ö. 103/721) nisbet edilen Tefsiru

Mücâhid, Mukâtil b. Süleyman"ın (ö. 150/767) et-Tefsîru'l-Kebîr"i, Süfyân es-Sevrî"ye (ö. 161/778) nisbet edilen Tefsîrü Süfyân es-Sevrî, İbn Cerir et- Taberî"nin (ö. 310/923) Câmiu'l- Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân"ı, İbn Ebi Hâtim"ın (ö. 327/940) Tefsîru İbn Ebi Hâtim"i sayılabilir. Bunların dışında daha geç dönemlerde kaleme alınan Zemahşerî"nin (ö. 538/1144) el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil, İbn Atiyye"nin (ö. 546/1151) el-Muharrerû'l-Vecîz, Fahreddîn er-Râzi"nin (ö. 606/1210) Mefâtihü'l-Ğayb, Ebü'l-Fida İbn Kesîr"ın (ö. 774/1374) Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm, Celaleddin es-Suyuti"nin ed-Dürrü'l-Mensûr"u ve ve Fîrûzâbâdi"ye atfedilen (ö. 817/1415) Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas ve Abdurahman es-Saâlibî"nin (ö. 876/1471) el-Cevâhiru'l-Hisân"ı gibi klasik tefsir kaynaklarından da faydalandık. Ayrıca Bedreddin ez-Zerkeşî"nin (ö. 794/1391) el-Burhân"ı ile Suyûtî"nin (ö. 911/1105) el-İtkân adlı klasik Ulûmu'l-Kur'an kitaplarının konuyla ilgili bölümlerinden de yararlandık. Bütün bu eserlerin haricinde özellikle araştırmamıza konu olan kelime ve kavramların sözlük anlamları ve Kur'an"daki kullanımlarıyla ilgili olarak Rağîb el- İsfahânî"nin (ö. 502/1109) el-Müfredât"ı, İbn Manzûr"un (ö. 711/1311) Lisânü'l- 'Arab"ı, Fîrûzâbâdi"nin (ö. 817/1415) el-Kâmûsu'l-Muhît"i gibi klasik sözlüklere başvurduk.

Haberî sıfatlar, hadis ve kelâm ilimleriyle de ilgili olması nedeniyle bu ilimlere ait literatürden de faydalandık. Bu çerçevede İmam el-Buhârî"nin (ö. 256/870) es- Sahîh"i başta olmak üzere Kütüb-i Sitte, Kütüb-i Tis"a ve diğer hadis ve rivayet koleksiyonlarından yararlandık. Diğer taraftan başta Ebû Hanife (ö. 150/767), Ebü'l-Hasen el-Eş'âri (ö. 324/936) ve Mâtüridî (ö. 333/944) gibi kelâm ulemasının muhtelif eserlerindeki ilâhi isim ve sıfatlarla ilgili görüş ve yorumlara da münabesebet düştükçe müracaat ettik.